

Nieuwe beginselmanifesten voor VVD en PvdA

Een lesje bakens verzetten voor D66

Tijdens het partijcongres op 29 januari 2005 heeft de Partij van de Arbeid een nieuw beginselmanifest aangenomen. Amper een maand later heeft de VVD het concept Liberaal Manifest gepresenteerd. Wie de moeite neemt om beide manifesten te lezen en de inhoud naast elkaar te leggen, krijgt een aardig beeld van wat er zich links en rechts van D66 afspeelt. Een noodzakelijke excercitie voor iedereen die nadenkt over de toekomst van de partij: *know your enemy*. Wat kan D66 leren van de nieuwe beginselmanifesten van PvdA en VVD?

Opzet en toonzetting

De twee beginselmanifesten hadden nauwelijks meer van elkaar kunnen verschillen. Het is duidelijk dat de twee partijcommissies die de manifesten hebben opgesteld, met een heel ander idee aan het werk zijn gegaan. Dit heeft bij de VVD geresulteerd in een 23 pagina's tellend document, dat (zo stelt het voorwoord) "vanuit de liberale idealen een visie op de toekomst" geeft. Het Liberaal Manifest bevat niet alleen idealen, grondslagen, beginselen of hoe je het ook wilt noemen, maar ook een verdere uitwerking van die beginselen met daaraan gekoppeld concrete voorstellen. Het manifest van de PvdA is veel minder uitgewerkt dan dat van de VVD. De PvdA heeft gekozen voor een beknopt document van slechts 10 pagina's (met ook nog eens een groter lettertype) waarin alleen idealen en beginselen op hoofdlijnen worden beschreven.

De wijze waarop VVD en PvdA de huidige maatschappelijke en politieke ontwikkelingen benaderen, is totaal verschillend. De VVD noemt in haar manifest het gebrek aan vertrouwen in 'de overheid' het grootste politieke probleem van deze tijd. De liberalen constateren dat er wantrouwen en verwarring heerst. In kernachtige bewoordingen wordt de vinger op de zere plek gelegd: mensen zijn tevreden met eigen leven, maar ontevreden met de samenleving als geheel, er is wantrouwen tegenover een regelzuchtige overheid, angst voor criminaliteit en terrorisme, onvrede over de verloedering van de openbare ruimte, spanningen als gevolg van immigratie en politiek geweld bedreigt het vrije woord. Met deze probleembeschrijving springen de liberalen meer dan de PvdA in op de actuele politiek-maatschappelijke situatie. De VVD gebruikt die probleembeschrijving vervolgens om concreet lijnen uit te zetten naar de toekomst.

De PvdA daarentegen kiest, ik kan niet anders concluderen, voor het defensief. In het nieuwe beginselmanifest van de sociaal-democraten kenmerkt zich door een onomwonden negatieve toonzetting. De sociaal-democratie wordt omschreven als "een beweging die zich verzet *tegen* schending van mensenrechten, *tegen* onredelijke ongelijkheid van inkomen en macht, *tegen* armoede, *tegen* discriminatie en *tegen* uitputting en vervuiling van natuur en milieu" (cursivering MvdL). In het manifest wordt sterk de nadruk gelegd op de negatieve gevolgen van allerlei historische en actuele ontwikkelingen en wordt de PvdA geprofileerd als de waakhond die mensen wil beschermen tegen schrijnende omstandigheden en onrechtvaardigheid. Het klinkt bijna als een SP-achtig idealisme: de strijd tegen onrechtvaardigheid, onderdrukking en uitsluiting. Daarbij valt het veelvuldige gebruik van de term "fatsoenlijk" op. De sociaal-democraten spreken van "het recht op een fatsoenlijk bestaan". Dit lijkt het belangrijkste streven van de hedendaagse PvdA te zijn: het opkomen voor een fatsoenlijk bestaan voor iedereen.

Democratie

VVD en PvdA hebben met elkaar gemeen dat ze de anonimisering van de macht en de bureaucratisering van het openbaar bestuur willen aanpakken. Maar daar waar de PvdA het houdt bij de constatering dat er sprake is van regelzuchtige bureaucratisering, gebrek aan uitvoeringsresultaat

en gebrekkige democratische controle, komt de VVD met een reeks van uitgewerkte voorstellen om hier wat aan te doen: invoering van de gekozen minister-president, hervorming van de ministeriële verantwoordelijkheid, versterking van de controlerende macht van de Tweede Kamer, hoorzittingen met kandidaat-bewindsliden, individuele verantwoording door bewindsliden, decentralisatie, aanpakken van de bestuurlijke 'dichtheid', afschaffing medebewind, de mogelijkheid van referenda en (jawel): invoering van de gekozen burgemeester. En dat zijn nog niet eens alle democratiseringsvoorstellen in het Liberaal Manifest. De liberalen presenteren hiermee een democratieparagraaf waar mening D66'er voor zal willen tekenen.

Immigratie en integratie

In beide beginselmanifesten wordt ruimschoots aandacht besteed aan de gevolgen van de grote toestroom van nieuwkomers uit andere culturen. De VVD legt daarbij de nadruk op het feit dat hierdoor liberale waarden als de vrijheid van meningsuiting, de gelijkheid van man en vrouw, het verbod op discriminatie en de scheiding van kerk en staat onder druk zijn komen te staan. De PvdA wijst op de gevolgen van de toegenomen diversiteit voor "de fundamentele van de fatsoenlijke samenleving". Politieke vluchtelingen blijven welkom, zeggen beide partijen, economische vluchtelingen worden alleen toegelaten als er behoefte is op de arbeidsmarkt, voegt de VVD daar aan toe. Respect voor en naleving van de kernwaarden van de democratische rechtsstaat wordt door beide partijen van iedereen verwacht.

Internationaal beleid

De PvdA legt op het gebied van internationaal beleid sterk de nadruk op de negatieve gevolgen van mondialisering. De sociaal-democraten pleiten voor rechtvaardigheid, verkleining van ongelijkheid verkleinen, het afbreken van handelsbarrières tegen ontwikkelingslanden, effectieve ontwikkelingshulp, en gerichte armoedebestrijding. De VVD besteedt geen aandacht aan dit aspect van het buitenlandbeleid. Ten aanzien van de Europese Unie delen PvdA en VVD het uitgangspunt van subsidiariteit: Europa moet alleen doen wat niet (of minder goed) op een lager niveau kan. De VVD meent dat Nederland vooral via de eigen regering invloed moet uitoefenen op het Europese beleid, de PvdA wil voldoende ruimte voor de nationale parlementen houden om publieke belangen als onderwijs, zorg en sociale zekerheid te blijven behartigen.

Veiligheid

De VVD zet zoals verwacht fors in op het thema veiligheid. "Het peil van de (gewelds)criminaliteit is onaanvaardbaar hoog", zo stelt het Liberaal Manifest. De VVD constateert een onbalans tussen het ontstaan van beleid en regels en het onvermogen om dat beleid uit te voeren en die regels te handhaven en wil dat aanpakken door onder andere de vorming van een ministerie van Veiligheid, een DNA-databank, ontlasting van de rechterlijke macht (o.a. door bestuurlijke boetes en lekenrechtspraak) en het aan banden leggen van religieuze intolerantie. De sociaal-democraten benaderen het thema veiligheid op de voor hun bekende manier. Het PvdA-manifest noemt crimineel en asociaal gedrag, racisme en discriminatie, misbruik van sociale voorzieningen, corruptie, fraude en belastingontduiking als belangrijkste misstanden en stelt dat deze de maatschappelijke solidariteit ondermijnen en om die reden sterk bestreden dienen te worden.

Als er één onderwerp thuishoort in een beginselmanifest, dan is het wel het onderwerp grondrechten. In tegenstelling tot de PvdA zegt de VVD hier wel iets over: van nature gegeven omstandigheden (geslacht, geaardheid, etniciteit) verdienen volgens de liberalen bescherming boven sociale of zelf gekozen omstandigheden (religie). De huidige prioriteit van de vrijheid van godsdienst is voor hen onwenselijk. Het non-discriminatiebeginsel wordt in het Liberaal Manifest het belangrijkste grondrecht genoemd. Een beroep op vrijheid van godsdienst mag volgens het manifest geen recht creëren dat anderen ontbreekt of dat aantasting vormt van lichamelijke integriteit.

Sociaal-economisch beleid

Zoals te verwachten viel, komen de verschillen tussen VVD en PvdA zeer pregnant naar voren in de passages over economie en sociale zekerheid. De VVD legt sterk de nadruk op de economische kant. “Een goed gereguleerde markt is een vrije markt”, zo stelt het Liberaal Manifest. De VVD zet decentrale beslissingen, keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid voorop en bepleit een onbelemmerde toegang tot de markt en vrije mededinging. De PvdA stelt dat er meer is dan economie alleen. De sociaal-democraten wijzen, zoals overall in hun beginselmanifest, op de negatieve gevolgen van economische ontwikkeling: “ongeremde economische activiteiten zitten de kwaliteit van het bestaan in de weg”, “groei moet selectief en duurzaam zijn” en “ondernemersgewijze productie is goed in het scheppen van kansen, maar faalt in het geven van zekerheden”. Ook wat betreft het werkgelegenheidsbeleid betreft hanteren liberalen en sociaal-democraten tegenovergestelde uitgangspunten. De VVD stelt dat de overheid geen werkgelegenheid moet creëren, maar vrij ondernemerschap moet bevorderen, de PvdA beschouwt het streven naar volledige werkgelegenheid als een “centrale opdracht”. En daar waar de VVD pleit voor de invoering van een ‘vlaktax’ (met één belastingtarief), is de PvdA voorstander van belastingheffing naar draagkracht.

Deze verschillende benaderingen komen voort uit het fundamenteel andere mensbeeld dat liberalen en sociaal-democraten van oudsher onderscheidt. De VVD gaat uit van de individuele zelfredzaamheid: mensen zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk om in hun levensonderhoud te voorzien. De PvdA stelt zich daarentegen op als de beschermheer van mensen: “Iedereen heeft recht op een dusdanig niveau van bestaanszekerheid dat men volwaardig aan de samenleving kan deelnemen. Alleen kansen bieden, zelfs gelijke kansen, is onvoldoende. Mensen hebben recht op zekerheid, de zekerheid van een fatsoenlijk bestaan.” De klassieke tegenstelling tussen liberalen en sociaal-democraten heeft op dit punt niets aan onderscheidend vermogen ingeboet. De liberalen gaan uit van de mens als vrij individu, die door de staat zo weinig mogelijk belemmerd moet worden in het maken van zijn eigen vrije keuzes, terwijl de sociaal-democraten waarschuwen voor de afnemende bereidheid om verantwoordelijkheid te dragen voor elkaars lot en veelvuldig termen gebruikt als solidariteit, saamhorigheid en lotsverbondenheid.

Onderwijs

Het grote verschil in detailniveau van de beide manifesten komt ook terug in de passages over onderwijs. De PvdA beperkt zich tot het algemeen geformuleerde uitgangspunt dat toegankelijk en kwalitatief hoogstaand onderwijs cruciaal is en iedereen de kans moet krijgen het beste uit zichzelf te halen. De VVD komt met concrete maatregelen: een drastische verkleining van het departement van OCW, hervorming van Artikel 23, meer aandacht voor geschiedenisonderwijs en lichamelijke opvoeding en een studiefinanciering die studenten onafhankelijk maakt van bijbaantjes.

Onderbelicht

Een aantal onderwerpen blijft in beide beginselmanifesten onderbelicht. Komt onderwijs er al redelijk bekaaid van af, over gezondheidszorg en welzijn wordt in beide manifesten niets gezegd. Demografische ontwikkelingen worden alleen belicht vanuit migratieperspectief, niet vanuit het perspectief van de vergrijzing. Teleurstellend is ook het uitblijven van een visie op mobiliteit, terwijl dat in één van de drukbevolkste gebieden ter wereld toch geen gering probleem is. Ook over wetenschap en innovatie zeggen beide partijen weinig, behalve dan dat de VVD investeren in kennis en innovatie erg belangrijk vindt. Over het thema duurzaamheid tenslotte wordt alleen opgemerkt dat het gebruik van fossiele brandstoffen een groot probleem is en de ontwikkeling van alternatieven belangrijk.

Tot slot

Bij bovenstaande vergelijking tussen de twee nieuwe beginselmanifesten van PvdA en VVD past één kanttekening. Door het grote verschil in opzet en doelstelling van de twee manifesten, resulterend in twee documenten die van een heel ander detailniveau zijn, kan een vals beeld ontstaan. Het beeld dat de VVD veel concreter is en de PvdA zich beperkt tot vage omschrijvingen en open deuren. Terwijl de schrijvers van het beginselmanifest van de PvdA zich wellicht beter hebben gehouden aan het concept 'beginselmanifest', een bondig basisdocument, waarin de uitgangspunten worden beschreven die de sociaal-democraten bindt en die hun verdere uitwerking vinden in het verkiezingsprogramma. De VVD wil met het concept Liberaal Manifest veel méér dan haar uitgangspunten herformuleren. Het Liberaal Manifest is het antwoord op de verwarring die de partij – net als menig andere partij – een tijd lang in zijn greep heeft gehad na de moord op Pim Fortuyn en de politieke aardverschuiving van 2002. De liberalen willen met dit nieuwe beginselmanifest de bakens verzetten, de VVD omvormen tot een toekomstgerichte, liberale hervormingspartij, die in heldere bewoordingen stelling neemt en met concrete voorstellen komt. Met dit nieuwe beginselmanifest in de hand, zal het schrijven van een nieuw verkiezingsprogramma de VVD weinig moeite kosten.

En D66 dan?

Wat kunnen de Democraten met bovenstaande inzichten? Welnu, D66 zou de nieuwe beginselmanifesten van PvdA en VVD kunnen gebruiken om haar eigen positie te bepalen, om uitgangspunten te formuleren waarmee de partij zich onderscheidt. Maar ik vrees dat D66 tot een fundamenteeler inzicht moet komen. De belangrijkste les die D66 uit de nieuwe beginselmanifesten kan leren, is dat zowel PvdA als VVD bezig zijn de bakens te verzetten. In beide partijen wordt nagedacht over de toekomst en wordt het debat gevoerd over datgene wat hen bindt en wat hen onderscheidt. Beide partijen zijn bezig lijnen uit te zetten naar de toekomst, visies te ontwikkelen en posities in te nemen. Als gevolg van dit proces veranderen de verhoudingen in het politieke spectrum. Links en rechts van D66 is volop beweging. Maar binnen D66 ligt het debat zo goed als stil en wordt niet fundamenteel nagedacht over de toekomst. Daar waar de politieke concurrenten posities innemen, zit D66 stilletjes in een hoekje te wachten. Maar waarop? Niets doen is het domste dat je als politieke partij kan doen. D66 heeft zich altijd geprofileerd als ideeënpartij, ideeën komen niet als vanzelf uit de lucht vallen en zijn ook niet statisch. Met andere woorden: hoe staat het binnen D66 met het denken over die ideeën? Veel mensen binnen de partij vragen zich momenteel hardop af of D66 de volgende verkiezingen wel overleeft. Iedereen is zich bewust van de moeilijke positie waarin de partij zich bevindt. Terwijl vele D66'ers zich in het land met hart en ziel inzetten voor de partij en de Tweede Kamerfractie van D66 hard werkt en goede voorstellen doet, verbetert de electorale positie van de partij niet (in tegendeel) en neemt de onrust toe. De geschiedenis leert dat slechts weinig kiezers als vanzelfsprekend op D66 stemmen. Democraten moeten kiezers iedere keer opnieuw overtuigen van hun ideeën en voorstellen. Maar wat nu als de ideeënvorming stilvalt en de nieuwe voorstellen uitblijven? Wat als er niet meer vooruit wordt gekeken en niet meer wordt nagedacht over de boodschap waarmee de partij de volgende keer de kiezers willen overhalen om D66 te stemmen? Wachten totdat anderen het politieke landschap hebben herverkaveld betekent per definitie het einde van je eigen voortbestaan. Je kan van de nieuwe beginselmanifesten van PvdA en VVD vinden wat je wilt, maar het debat is in die twee partijen springlevend. D66 staat stil en stilstand is achteruitgang, dat is de belangrijkste les die de partij moet trekken.

Menno van der Land

politicoloog en auteur van *Tussen ideaal en illusie – de geschiedenis van D66, 1966-2003*